

Pabiržės seniūnija yra Biržų rajono vakarinėje dalyje ir ribojasi su Pasvalio rajonu. Seniūnijos administracinis centras – Pabiržės miestelis. Seniūniją sudaro 27 kaimai, 4 seniūnaitijos: Gulbių, Kirdonių, Pabiržės, Šeškinės, įsteigtos Gulbių, Pabiržės ir Kirdonių kaimų bendruomenės. Seniūnijoje veikia Biržų rajono Pabiržės pagrindinė mokykla, Biržų rajono savivaldybės Jurgio Bielinio viešosios bibliotekos Pabiržės ir Kirdonių struktūriniai padaliniai, VšĮ Respublikinės Panevėžio ligoninės filialas Likėnų reabilitacijos ligoninė, VšĮ Biržų rajono savivaldybės poliklinikos Pabiržės ambulatorija. Seniūnijos plotas – 8976 ha, žemės ūkio naudmenys – 6180 ha, vandenys – 40 ha, miškai – 300 ha.

2. Rašytiniuose šaltiniuose Pabiržė pirmą kartą paminėta XVI a. 1515 m. Vilniaus vyskupo kunigaikščio Vaitiekaus Alberto Radvilos iniciatyva buvo pastatyta medinė bažnyčia ir įsteigta Pabiržės parapija.

Kauno pavieta vėliavininkai, turtingi dvarininkai Marija ir Karolis Rastauskai 1645 m. bažnyčiai užrašė palivarką, kuris buvo vadinamas Rastauskyne, 1647 m. šalia miestelio savo lėšomis pastatė naują medinę bažnyčią.

1766 m. buvo pradėta statyti nauja mūrinė bažnyčia, kurios statybą inicijavo kunigas Gasparas Antanas Šarkevičius. Ši vėlyvojo baroko stiliaus bažnyčia buvo baigta 1772 m. ir stovėjo 128 metus. Bažnyčios sienos pradėjo skilinėti, todėl žmonėms reikėjo naujos bažnyčios. Iki šių dienų išliko bažnyčios varpinė ir šalia bažnyčios buvęs sandėliukas (lavoninė). Pabiržės barokinio stiliaus architektūrinis kompleksas nors ir nebeturi visų komponentų, tačiau yra unikalus pastatų tipais, formomis, išlikę varpinė ir sandėliukas (lavoninė) yra vertingi paveldo objektai. 1796 m. buvo pastatyta mūrinė klebonija. Nuo 1866 m. klebonijos pastate veikė pradinė mokykla.

1900 m. pradėta statyti raudonų plytų, neogotikinio stiliaus dabartinė Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčia. Statybos truko 10 metų, projektą parengė Rygos inžinierius Florianas Vyganovskis. Dėl lėšų trūkumo architekto planai nebuvo iki galo įgyvendinti.

Po Pirmojo pasaulinio karo klebono Ignaco Andrašiūno (1873–1936 m.) iniciatyva bažnyčia nudažyta, pastatyti ūkiniai trobesiai, įrengta parapijos salė, pastatyti suolai, parūpinta bažnytinių reikmenų. Pabiržės klebono ir viršaičio Petro Diliaus (1895–1967 m.) pasiūlymu priešais šventoriaus vartus pastatyti du paminkliniai biustai – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto (1930 m.) ir vyskupo Motiejaus Valančiaus (1932 m.). Sovietmečiu šios skulptūros buvo nugriautos. 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę garbės kanauninkui Antano Balaišiaus dėka paminkliniai biustai atstatyti.

Pabiržėje 1976–1982 m. kaip sovietinės valdžios tremtinys gyveno vyskupas Vincentas Sladkevičius, kuris 1988 m. popiežius Paulius II paskirtas kardinolu. 1999 m. Pabiržės parapijos 1940–1990 m. okupacijos tremtiniams ir politiniams kaliniams atminti bažnyčios šventoriuje pastatytas atminimo paminklas (arch. Algimantas Urbšas). Netoliese esantis juodas paminklinis akmuo su Gedimino stulpais ženklina vietą, kur 1944–1954 m. buvo niekinti ir nužudyti Lietuvos partizanai. 2001 m. miestelio centre buvo atidengtas vienas paminklas, skirtas inžinieriaus Antano Macijausko atminimui pagerbti.

1. PABIRŽĖS MIESTELIS

- Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčia, statyta 1898–1910 m. pagal Rygos architekto Floriano Vyganovskio projektą.
- Kultūros paminklai:
 - Pabiržės senoji klebonija;
 - Pabiržės bažnyčios (1772–1900 m.) architektūrinio ansamblio likučiai: varpinė, sandėlis (lavoninė).
- Smardonės šaltinis – karstinės kilmės versmė, 1985 m. paskelbtas hidrogeologijos gamtos paminklu. Šaltinis yra Likėnų parke, VšĮ Respublikinės Panevėžio ligoninės filialo Likėnų reabilitacijos ligoninės teritorijoje.
- Likėnų parkas užima 15 ha ploto, pradėtas kurti 1927 m. Parke yra per 20 vietinių ir beveik 50 iš svetur atvežtų želdinių rūšių.

Žymiausi kraštiečiai

- Motiejus Budriūnas (1898–1969 m.) kompozitorius, choro dirigentas, muzikos veikėjas, pedagogas, rengs literatūros ir muzikos vakarus; jo vertingiausia kūrybos dalis – originalios ir harmonizuotos choro dainos. Motiejaus Budriūno du jaunesni broliai taip pat kompozitoriai, chorų dirigentai, pedagogai: Antanas Budriūnas (1902–1966 m.) – profesorius, Bronius Budriūnas (1909–1994 m.) – JAV lietuvių dainų švenčių dirigentas.
- Valerius Jasiūnas (g. 1947 m.) – kineziologas, biomedicinos mokslų daktaras, profesorius.
Bronė Kruopytė Palilionis (1923–2011 m.) – išeivijos lietuvė, visuomenės veikėja. Didžiąją savo gyvenimo meilę ir santaupas skyrusi gimtajam kraštui.

Žymių žmonių išlikusios giminės (sodybos)

Pabiržėje kaip sovietinės valdžios tremtinys 1976–1982 m. gyveno vyskupas Vincentas Sladkevičius, kuris 1988 m. popiežiaus Pauliaus II buvo paskirtas kardinolu. (Pabiržė, Biržų g. 9).

Motiejaus, Antano ir Broniaus Budriūnų sodyba (Pabiržė, Ramioji g. 2).

Žymių žmonių kapai

Pabiržės kapinėse palaidoti Antanas Macijauskas ir Bronė Kruopytė-Palilionis.

Paminklai

Vytauto Didžiojo ir vyskupo, rašytojo ir istoriko Motiejaus Valančiaus paminkliniai biustai – Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčios prieigos (1930 m., 1932 m.).

Paminklas Pabiržės parapijos 1940–1990 m. okupacijų tremtiniam ir politiniam kaliniam atminti – Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčios šventorius (1999 m. arch. Algimantas Urbšas).

Paminklinis akmuo su Gedimino stulpais, žymintis vietą, kurioje 1944–1954 m. buvo niekinami nužudyti Lietuvos partizanai (1999 m. arch. Algimantas Urbšas)

Paminklas Antanui Macijauskui pagerbti – Pabiržės centras (2004 m. skulpt. Gediminas Piekuras, arch. Evaldas Purlys).

Neveikiančios kapinės

Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapai.

Pabiržės antrosios kapinės.

Karių kapinės.

2. BALANDIŠKIŲ KAIMAS

- Pabiržės (Balandiškių) buv. dvaro sodybos fragmentai (kultūros paveldas)

3. DAINIŪNŲ KAIMAS

- Algirdas Vladislovas Butkevičius (g. 1939) – žurnalistas, tautodailininkas (medžio drožėjas, jo sukurtų skulptūrų yra Biržų ir Pasvalio rajonuose, Juodkrantėje).

4. DANIŪNŲ KAIMAS

- Julius Anusevičius (1925–1907 m.) – poetas, 1863 m. sukilimo dalyvis, tremtinys.

5. DAUMĖNŲ KAIMAS

Žymiausi kraštiečiai

Antanas Macijauskas (1874–1950 m.) – inžinierius, mechanikas, turintis su statybininko teises, visuomenės veikėjas; pasirašinėjęs įvairiais slapyvardžiais (A. Adata, Agarū, Aitvarū, Beržū, A. Geležninkū, Pasvaliečiu ir kt.), 1890–1907 m. Sankt Peterburge išleidęs pirmąjį Lietuviškai–latviško krašto žemėlapi; 1920 m. su kitais autoriais savo lėšomis parengęs pirmąjį lietuvišką technikos žodyną.

Ansgaras Juozapas Rožėnas (1808–1850) – poetas, manoma, kad pagal žmonių mėgstamas eiles kurdavęs melodijas .

Žymių žmonių kapai:

Daumėnų kapinėse:

Ansgaro Juozapo Rožėno; Juliaus Anusevičiaus; Pauliaus Drevinio.

- Daumėnų kaimo riboto laidojimo kapinės.

6. GERKIŠKIŲ KAIMAS

- Gerkiškių kaimo rezistentų kapavietė. Paminklas skirtas šioje vietoje palaidotų 1944–1954 m. Pabiržės, Gerkiškių ir Krinčino apylinkėse žuvusių Dariaus ir Girėno bei Biržų rinktinių Alfonso Antanaičio, Jono Krivicko, Stanislovo Naudžiaus, Kazimiero Sribikės (Srebikės), Petro Tupėno–Ažuolo, Vytauto Šato, Kenzulio, Juozapo Kripaičio ir Vyčio apygardos Pilėnų tėvūnijos Jono Serbiko-Mozės, Povilo Žilio-Klevo būrių partizanų bei Pabiržės valsčiaus NKVD–MVD–MGB poskyryje nužudytų suimtų gyventojų atminimui pagerbti (1992 m.).

7. GULBINŲ KAIMAS

- Gulbinų tvenkinys (plotas 6,4 ha).
- Valstybės saugomas kultūros paveldo objektas – 1921–1922 m. nutiestas siaurasis geležinkelis ir pastatyta Gulbinų geležinkelio stotis.

Žymiausi kraštiečiai

Jonas Petrėnas (1911–1957 m.) – katalikų kunigas, visuomenės veikėjas, jaunimo bučiulis, rašęs religiniais, visuomeniniais, pedagoginiais klausimais leidinyje „XX amžius“, moksleivių žurnaluose „Ateities spinduliai“, „Ateitis“, „Pavasaris“, „Jaunimo vadas“ ir kt.;

Paulius Drevinskas (Drevinis) (1919–1990 m.) – poetas, mokytojas, patyręs tremtį.

- Architektūros paminklas – vienaukštis medinis namas, kuriame nuo 1866 m. yra veikusi pradinė mokykla.
- Gulbinų dvaras (pastatai neišlikę).
- Gulbinų kaimo neveikiančios kapinės.

8. KIRDONIŲ KAIMAS

- Jurkaus duobė, smegduobė, pavadinta žemės savininko V. Jurkaus vardu. Viena iš įdomesnių smegduobių Tatulos kraštovaizdžio draustinyje, 1999 metais atsivėrusi maždaug už 1 km į šiaurę nuo Kirdonių gyvenvietės centro, nuo Tatulos upės kairiojo kranto į rytus už 180 m. Tai nesena dubens formos smegduobė. Ši smegduobė viena iš didesnių pagal skersmenį (virš 14 m) karstiniame rajone. Tačiau jos gylis tik 3,5 m, dugne telkšo vanduo.
- Jaronio duobė – karstinė smegduobė, valstybės saugomas geologinis gamtos paveldo objektas. Antano Jaronio sodyba, prie kurios 1957 m. pavasarį atsivėrė gamtos paminklu paskelbta Jaronio duobė, visada sklidina vandens, apie 35 m skersmens ir apie 6 m gylio, kai greta esančios smegduobės sausos.

•

Žymiausi kraštiečiai

Jonas Balčiūnas (1921–2011 m.) – fizikas, parašiutininkas, sklandytojas, aviacijos istorikas, publicistas; 1946–2000 m. dirbęs dėstytoju Kauno politechnikos instituto (dabar Kauno technikos universitetas) Fizikos katedroje, 1948–1968 m. buvęs šio instituto studentų sklandytojų klubo vadovu; aviacijos temomis parašęs 35 straipsnius, su Vytautu Dovydaičiu ir Broniumi Oškiniu parengęs pirmąjį lietuvišką sklandymo vadovėlį „Debesų kelias“ (1961 m.), yra kelių leidinių aviacijos istorijos tematika autorius, o savo gimtąjį Biržų kraštą nuoširdžiai aprašęs dvejose knygose „Tėviškės akimirkos“ (1993 m.) ir „Nuo Kirdonių iki Biržų“ (1995 m.).

- Kirdonių kaimo neveikiančios kapinės.

9. LIKĖNŲ KAIMAS

- Salomėjos šaltinis – mineralinė versmė. Prie šio šaltinio 2006 m. pastatytas biržiečio V. Novikovo sukurtas ažuolinis stogastulpis.
- Likėnų kaimo neveikiančios kapinės.

10. NACIŪNŲ KAIMAS

Žymiausia kraštiečių

Irena Varnaitė (g. 1945 m.) – literatūros tyrinėtoja, anglų, ispanų, norvegų, rusų kalbų vertėja.

11. PADAIČIŲ KAIMAS

Žymiausias kraštiečių

Gunaras Kakaras (g. 1939 m.) – astronomas, fizinių mokslų daktaras, Etnokosmologijos muziejaus direktorius.

- Padaičių dvaras (neiškikę pastai).

12. PAGIRIŲ KAIMAS

- Aukšta raudonų plytų koplytėlė su trimis atviromis angomis ir viduje ant sienos pritvirtintu mediniu kryžiumi.
- Daudžgirių dvaras (išlikę tik pastatų griuvėsiai).
- Daudžgirių buvusio dvaro dvarininkų Ropų kapavietė.

13. SPALVIŠKIŲ KAIMAS

Žymiausi kraštiečiai

Klemensas Čerbulėnas (1912–1986 m.) – etnografas, dailėtyrininkas, muziejininkas, istorijos mokslų kandidatas, tyrinėjęs lietuvių liaudies ir monumentaliąją architektūrą, parašęs apie 600 mokslinių straipsnių, su kitais parengęs monografinių leidinių apie lietuvių liaudies meną, aktyviai dalyvavęs kuriant Lietuvos liaudies meną, Rumšiškių buities muziejų.

14. UŽUBALIŲ KAIMAS

- Užubalių telmologinis draustinis, buvęs durpynas, yra apžvalgos bokštelis įvairiai gyvūnijai stebėti.
- Užubalių kaimo neveikiančios kapinės.

15. UŽUGULBINĖS KAIMAS

- Valstybės saugomas kultūros paveldo objektas 1921–1922 m. nutiestas siaurasis geležinkelis ir pastatyta Užugulbinės geležinkelio stotis.

Pabiržės buvusio dvaro sodybos pastatai

1. Kluonas
2. Tvertas
4. Tvertas
5. Klebonija
6. Špitolė (Kultūros namai)
7. Rūsys
8. Daržinė (svirnas)
9. Varpinė
10. Šarvojimo patalpa
11. Rūsys
12. Oficina (gyv. namas)
13. Oficina (gyv. namas)
14. Rūkykla
15. Daržinė
16. Bažnyčia
17. Medinis gyv. namas

Pabiržės buvusio dvaro parko teritorijos užstatymo zonų planas